

A ROSSZUL OLVASOTT KRÚDY GYULA

Írhatta „dércsípte remekeit” alkotói pályájának utolsó periódusában Krúdy Gyula, teremhettek *Az élet álom* nagy elbeszélései vagy a *Valakit elvisz az ördög*, a *Boldogult ifjúkoromban* s a többi jeles munkák; perifériára szorult mégis halála előtt az író. Többszörösen. Másra, másokra figyeltek az olvasók. Babitsra, Kosztolányira, Móriczra meg az új csapatra, a József Attila-nemzedékre. Sokakat pedig Herczeg Ferenc vonzott, Mécs László, Földi Mihály s a többi hasonló „kitűnőség”. De nem csak a közönség tekintett az új idők új énekeseire, vagy kereste a könnyűt, a sekélyest. Különféle okokból a kiadók is elfordultak Krúdytól – bizonyval azért is, mert megjelentetése egyre kevésbé volt üzlet –, s akadt lap, amely az élő íróat halottként említette.

Miközben többek között Pekár méltóságos úr, akinek művei folyamatosan jelentek meg, a képviselőházban foglalt helyet, Krúdy Gyula, századunk egyik legnagyobb magyar írója keserves áldozatok árán éri el, hogy megjelenhessék az a kötet, amelyben ott volt például *A tetszhalott*, *A hírlapíró és a halál*, az *Utolsó szivar az Arabs szürkénél*. Az az író, akiről már Ady Endre... – de nem bizonygatom tekintélyekkel Krúdy nagyságát; régen nem szorul már erre.

Bár, tegyük hozzá, értékelése s kivált értelmezése mindmáig ellentmondásos. Lukács György tünetként említi, tendenciákat vázolva. Ismerjük Veres Péter rajongónak éppen

nem nevezhető véleményét. Az újabbak közül azokat, amelyek – dicsérve a novellistát – csonkának, kényszerűen kiteljesületlennek tudják a Krúdy-művet, s azokat az esszét, tanulmányokat, amelyek kivételes nagyságként említik higgadt vagy egzaltált hangon. S folyik máig a vita: kiről is van szó? Megkésett romantikusról vagy korán érkezett modern alkotóról, aki Proustot, Joyce-t előzve újította meg epikánkat? Ködlovagról vagy a dzsentri kritikai realista ábrázolójáról?

Lényeges kérdések ezek, mégis azon tűnődöm inkább, vajon miért támadt kultusza ismét Krúdynak az utóbbi egymásfél évtizedben. Miért, hogy pillanatok alatt gazdára (olvasóra, vevőre) találnak újra és újra megjelenő művei, hogy szívesen fordulnak Krúdyhoz filmesek, tévések, képzőművészek egyaránt? Sőt, a vendéglátóipar is! Hogy érthető legyen ez utóbbi felkiáltójeles mondat: mostanában került a kezembe egy igen ízléses, *Vendéglőskönyv* című kötet. A Krúdy „évszázadosából” készült válogatás „A Délpesti Vendéglátó Híradó jubileumi kiadványa Krúdy Gyula születésének 100. évfordulójára”. A könyv borítóján mai vendéglők, sörözők címét, telefonszámát olvashatjuk, a borítóbelsőn pedig ínycsiklandozó ételrecepteket. Egyet, nem tudván ellenállni a kísértésnek, idemásolok: „Borjúborda Sorel Ágnes módra. Gyenge, szép borjúbordákat kissé megveregyetünk, főtt marhanyelvel, szarvasgombával szépen, egyenletesen megtüzdeljük. Keveset megsózzuk, vajban lesütjük, és saját levében pároljuk meg. Vajastésztaból készült kis fészkeket úrigalampürével megtöltünk, melyre a megpárolt borjúbordákat ráhelyezzük. Főtt, pácolt marhanyelvszeletekkel, mogyoró nagyságú sült burgonyákkal körítjük, és a saját peccsenyelével öntjük le, úgy szolgáljuk fel.” Ilyen könyv is van... Nem baj. Akkor sem, ha létrehozói

némileg sajátosan értelmezik (ha értelmezték egyáltalán) az evés, az ételek ábrázolásának jelentését Krúdy *œuvre*-jében.

Jó az, hogy kiadóink segítik ezt a mostani „Krúdy-feltámadást”. Hogy a reális és azt hiszem, túlnyomóan igényes olvasói kívánságokat kielégítik. Nem tudok azonosulni azokkal a becsületes és igen szkeptikus vélekedésekkel, amelyek képviselői aggódva figyelmeztetnek mind gyakrabban arra, hogy amíg a forradalmár Adyt, a kritikai realista Móriczot nem vagy nem eléggé sokan olvassák, feltartóztathatatlanul hódít a nosztalgikus (dekadens, részben dekadens) Krúdy Gyula. Sőtér István új, kitűnő esszéjének (*Krúdy és a megállított idő. Új Írás*, 1979. 1. sz.) az egyik alapvető gondolatában látom megragadottnak az igazi Krúdyt: „Az igazi Krúdy felfedezése, az olyan műveké, mint a *Valakit elvisz az ördög*, megértette velünk, hogy Krúdy életművének csak héja az álomvilág, a bonbonosdoboz tetejére illő stilizálás, a tabáni és vízivárosi zenélőórák csilingelése, vagyis mindaz a gunyorosan kimunkált ódonság, mely a tapasztalatlan Krúdy-olvasókat oly könnyen félrevezeti. Az álomburok alatt keserű, néha megdöbbenő valóság rejtezik, egy elvadult ország idillje, csupa kallódó élet, vagyis mindenestől egy olyan látomás az országról, az alásüllyedő társadalomról, a kisszerűségről és az elégtelenségről, az egyes ember és az egész nép jóvátehetetlen kudarcáról, mely látomás erejében, sűrített-ségében és különlegességében a legnagyobb honi és világ-irodalmi igazmondók műveivel vetekszik.”

Ha van aggasztó a Krúdy-reneszánszban, az talán éppen az, hogy sokan nem ezt a Krúdyt olvassák – csupán a „héját” –, sokan pedig az író periferikus dolgait. Például

a talán kedvvel, de bizonytal anyagi okokból is írott *Álmoskönyvet*. Elgondolkodtató a jelenség. Hogy miért, s miért így jött létre ismét egy Krúdy-reneszánsz.

Ha közhely is, szükséges elmondani, nincsenek véletlen fel-támadások. Mesterségesek (mesterkéltek) igen, ezek sem véletlenek azonban. Teremthet ilyet egy hibás kulturális politika; van erre példa a lassan távolivá váló múltból. Megkísérlehet az életre kelteni, felnövesztteni csekély érdemű alkotókat, műveket, miközben jelentőseket háttérbe szorít. Vagy kultuszt teremteni az egyik alkotónak, s „agyoncspanni” vele a másikat. Emlékeztetőül: Munkácsy igen – Derkovits, Csontváry nem vagy alig. Erkel, Kodály igen – Bartók ismét: nem vagy alig. Kerülendő a félreértést, a leegyszerűsítést, hadd mondjam: korigényt ismer fel egy ilyen voluntarisztikus kulturális politika is, de csak részben és torz formában elé-gíti ki.

Másról van szó Krúdy esetében. A ráterelődő figyelem, ér-deklődés okai szerintem kétségbevonhatatlanul az olvasó „praxisában” és viláértelmezési gyakorlatában (annak za-varaiban) keresendő, kereshető. Krúdy ma igen sokaknak a menekülés jellegű kikapcsolódás lehetőségét jelenti. Attól függetlenül, hogy életműve semmiképpen nem sorolható a különféle mostani révületlehetőségek, olcsó bódulatot ki-váltó élvezeti cikkek közé.

Talán ide nem illőnek érezhető a következő néhány sor, de azt hiszem, idézni kell mégis. Lukács György írja *Az ész trónfosztásában* a Babitsra, Adyra, Juhászra, Kosztolányira, Krúdyra stb. egyaránt ható Schopenhaueréről: „...az élet értelmetlensége mindenekelőtt azt jelenti [ti. Schopenhauer-nál – H. R. G.], hogy az egyén megszabadulhat minden társa-

dalmi kötelességétől, minden felelősségétől az emberiség előbbrefejlődésével szemben, amely nem is létezik Schopenhauer szemében. A semmi pedig, mint a pesszimizmus perspektívája, mint élethorizont, a már kifejtett schopenhaueri etika szerint semmiképpen nem akadályozhatja meg, még csak nem is gátolhatja az egyént abban, hogy gyönyörökben gazdag kontemplatív életet éljen. Ellenkezőleg. A semmi szakadéka, a lét értelmetlenségének komor háttere még csak pikáns ingert adnak ennek az életgyönyörnek.” Hogy miért kívánczik ide ez az idézet? Aligha azért, mert közvetve vagy közvetlenül, de hatott Krúdyra Schopenhauer. Azért inkább, mert igen sokan úgy olvassák Krúdyt – a kultuszát aggódva figyelő szakemberek vétójában is kísért ez az értelmezés –, mint a partikuláris életgyönyörökbe menekülő, az említettek kivételes atmoszférateremtő s nyelvi erővel ábrázoló dekadens író. S a maguk létét csupán praktikus „cállal” bírónak, a történelem, a társadalom menetét érthetetlennek, tőlük tökéletesen függetlennek vélők találkoznak valakivel – *Krúdyval* –, aki utolérhetetlen szépséggel fogalmazott írásaival (úgy érzik, sejtik) igazolja a vázolni próbált létértelmezést.

Kétségtelen, hogy Krúdy Gyula nem Ady vagy Móricz útját járta; epikája nem sorolható be a hagyományosan értelmezett realizmusba. Ám el kell mondani azt is, hogy Krúdynak a felbomló polgári világ modern reprezentánsaihoz sincs *lényegi* köze. Van abban valami akaratlan magyar nagyozolás, hogy mi úgy próbáljuk megemelni időnként prózáinkat (drámánkat, sőt, olykor költészetünket is), hogy mindezt a század „modernista szentjeihez” közelítjük. Megtettük-megtesszük Krúdyval is, jóllehet nincs erre alapunk.

Az emberi elidegenedést, elmagányosodást, a lét titokzatos-
ságát abszolutizáló írók Kafkától Beckettig – megvannak itt
a magyar „megfelelők” is – alkotják a század egyik nagy
hatású, reprezentatív vonulatát. Mitizálódik, irracionalitás-
ként jelenik meg műveikben a valóságos élet, emberi állapot-
ként az elnyomorító sors folyamata. Idekötni Krúdyt, úgy
vélem, megalapozatlan, jogosulatlan.

De ha se ide, se oda nem tartozónak tekintjük, akkor hová
soroljuk? Mit tekinthetünk meghatározónak, alapvetőnek
életművében? Értjük be a gyakran emlegetett, közhelyes, bár
érvényes „magányos alkotó” megjelöléssel? Úgy vélem, ennél
jóval többet tudunk róla már. A korábban idézett gondolat,
Sőtér István megállapítása, a lényegre utal. Krúdy nagy
alkotói periódusában egy olyan új, addig ismeretlen s azóta
sem eléggé elemzett realista epikát teremtett, amelynek sajátos
jegyei elkülönítik életművét az említett irányzatoktól, „be-
skatulyázhatatlanná” teszik, egyszersmind azonban mégis
századunk realista prózájához kapcsolják. A különöséget,
a sajátosságot hangsúlyoznám mindenekelőtt. Pályáján alap-
vető fordulat megy végbe az 1910-es évektől. Kezdetét leg-
cróteljesebben a Szindbád-novellák jelzik. Véget ér a
„mikszáthos” periódus, s kezdetét veszi egy *irgalmatlan
küzdelem*. Zavaró lehet ez a szókapcsolat. Hiszen, kivált
a kezdetekben, megejtően szép, hangulatos leírások, nosztal-
gikus szerelmek – szerelememlékek –, nagy étkezések (is vagy
főként) sorjáznak műveiben. Különös, romantikus „hőseit”,
de még a rútakat is, körüllegi valami oldó hangulat eleinte.
De figyelmeztető már az a tény önmagában, hogy a Krúdy-
galériában nincsenek *igazi* hősök. Hogy alakító cselekvést,
a társadalmi lét mélységeire visszautaló konfliktusokat elvéve
lelünk nála; a társadalmi meghatározottságból kioldott
utazás, kaland, szerelem, az atmoszféra, az időtlenség, a

zenciség dominál az írásokban. Az ábrázolásból hiányzik a valóság objektív szerkezete: kitüntetett helyet a periferikus valóságmozzanatok kapnak. Nehéz magyarázni, megérteni, miért történik, s mit jelent mindez. Mégis, éppen itt ragadható meg alkotói pozíciójának, írásművészetének lényege. Krúdy jól ismeri korának sivár, nyomorító valóságát. De nem jeleníti meg úgy – egy-két művétől eltekintve –, ahogyan a kritikai realisták, s nem válik – Lukács szavait némileg megváltoztatva – a lét értelmetlenségének borzongató háttere előtti életgyönyörök poétájává sem. Kísérletet tesz arra – a fiatal Balázs Bélához, a festő Gulácsyhoz hasonlóan –, hogy átpoétizálja az elviselhetetlen valóságot. Kísérletet legalább az adott „kis gyönyörűségek” csodálatosan hangulatos ábrázolására. De – műveiben megragadható a folyamat – mindinkább belátja, hogy ezen az úton járva élethazugsággá értéktelenítené életművét. S ettől a pillanattól erősen lírai jellegű epikájában az elutasított diszharmonia uralkodik; folyamatosan ridegülnek, elcsúnyulnak a szépnek mutatott részek, vagy megtartva szépségüket olyan kontextusba kerülnek, amelyben jelentésük a visszájára fordul. Krúdynak az életet átpoétizálni kívánó szándéka szembekerül az átpoétizálhatatlan, eleve „költőietlen” magyar valósággal, s ennek a viaskodásban való felismerése diadalmaskodik, létrehozva azt az új realizmust, amelyben az atmoszféra, a hangulat, az érzés hordozza a tiltakozást s kora valóságának éttételes, lírai bírálóatát, leleplezését. Ha unásig emlegettük is már a „realizmus diadalát”, említeni kell itt is, mert alighanem ennek egy különös formáját tapasztaljuk Krúdynál. Sőtér István így ír erről a már említett esszéjében: „Krúdy az élete végén vált nagy íróvá, de csak azért válhatott, mert mindattól, ami benne a nagy író akadályozta, végképp elment a kedve. Vagyis elsősorban attól, hogy *A vörös*

postakocsi őszi tájainak színes fátyla mögé rejtse – tehát leplezze és szépítse – hazáját és korát. Korábban is különcökről írt, akár a *Korvin lelkében*, akár *Az arany Sarkantyús vitéz* legendájában, de ugyanezek a különcök az utolsó korszakban torz posztát öltönek, vén gazemberekként mutatják be magukat, vagyis igazi mivoltukban mutatkoznak meg.”

Itt térek vissza az elnagyolt, leegyszerűsítő, de talán gondolatokat ébresztő meditáció után a mai Krúdy-kérdéshez. Jeleztem már, számosan – hozzáértő, felelősséggel élő-szóló emberek – komoly gondot okozóknak, nyugtalanítóknak vélik a Krúdy-kultuszt. Érveik meggondolkodtatóak, mégis, úgy vélem, hiba lenne mesterségesen gátat állítani eléje, megkísérelni – kivált adminisztratív eszközökkel – a visszaszorítását. Krúdy nem áll és nem állítható szembe irodalmunk fővonulatával, ha lényegi pontokon különbözik is a Petőfi-Ady-József Attila névvel jelezhető (nem teljesen egységes) alkotói attitűdtől az övé.

Ha van teendő a Krúdy-kultusszal kapcsolatban, az részben tudományos, részben tudományos-politikai feladat. Az igazi Krúdyt mint egy nem a Móriczéhoz hasonló, de realista epikát teremtő alkotót bemutató, elemzésekre épülő, bizonyító írásokkal segíteni lehetne abban, hogy a „rosszul olvasott” Krúdyt jól olvassuk.

S az eddiginél alaposabban számot kellene vetni azzal, hogy miért a hétköznapi szürkeségéből kimenekítőként, a nosztalgikus önfeledtség kínálójaként olvassák oly sokan Krúdy műveit. Mi űzi, mi fordítja ilyen irányba az érdeklődést? Vajon mi lehet az, ami motiválja mindezt, ami az olvasási kultúránkban úgy is jelentkezik – szándékosan egyszerűsíték –, hogy „Ady nem, Móricz nem – Krúdy igen”?

Nyilván nem csupán olvasási kultúránk fejletlensége, művelődésünk fogyatékoságai, hanem ennél mélyebben gyökerező valóságos, leírható társadalmi problémák termelték ki, vagy főként ezek hozták létre a torzulásokat kétségkívül hordozó Krúdy-kultuszt. Ebből viszont az következik, hogy nem könyvkiadásunk gyakorlatán kell ez esetben változtatni, hanem – úgy gondolom – életünkön, mindennapjainkon.

(1979)